

**«Демократія та конституціоналізм у США: від теорії до
практики»**

(шифр «Democrasy»)

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретико-правові підходи до розуміння конституціоналізму та демократії.....	6
Розділ 2. Конституціоналізм та демократія американської моделі: запозичити не можна заборонити.....	12
Висновки.....	22
Список використаних джерел.....	24
Додатки.....	26
Анотація.....	33

ВСТУП

«Демократичний спосіб
мислення не є природнім.
Демократія складається зі
звичок та навичок, які
необхідно розвивати, і які не
розвинуться самі собою»

Волтер Паркер

«І не вливають вина молодого в
старі бурдюки, а то бурдюки
розірвуться, і вино розіллється, і
бурдюки пропадуть; а вливають
вино молоде до нових бурдюків, і
одне й друге збережено буде»

Євангеліє від Матвія 9:17

Сьогодні Україна йде шляхом реформування державних інституцій та громадянського суспільства, кінцевою метою якого є утвердження цінностей демократії та конституціоналізму. Обраний вектор розвитку держави потребує пошуку нових форматів у дослідженні цих феноменів як загальносоціальних явищ. У свою чергу це ставить нові вимоги до представників наукової спільноти. Сучасна юридична наука вже переповнена великою кількістю підходів до їх розуміння. Однак ці підходи поступово втрачають потенціал забезпечувати потреби модерного суспільства, що зумовлює неможливість подальшого вивчення конституціоналізму і демократії у світлі лише теоретичних категорій.

Актуальність обраної теми також можна пояснити суспільними змінами після подій 2013-2014 рр., які увійшли в сучасну історію як «Революція Гідності». Вони стали початком формування в українському суспільстві нової світоглядної парадигми, яка ґрунтується на сутнісно нових цінностях, реалізація яких тільки і можлива за посередництва справжньої демократії в умовах домінування конституціоналізму. Тим і пояснюється використання в якості епіграфа до статті

слів із Євангелія, які в контексті українського поступу виражають неможливість побудови нового правопорядку на ідеях радянського державотворення, які поступово відходять у небуття.

Розвиток суспільно-політичних і правових відносин потребує вивчення демократії та конституціоналізму в динаміці і саморусі з метою вироблення механізмів, придатних для функціонування в українському соціумі. Тому емпіричний досвід їх функціонування, здобутий провідними державами світу є затребуваним і актуальним. У цьому контексті США, які прийнято вважати локомотивом демократичного розвитку, можуть стати певним прикладом для наслідування.

Автор статті у статусі учасника навчального візиту до США¹ мав можливість безпосередньо сприйняти і проникнути в сутність демократичного режиму, який там панує, що в подальшому надихнуло узагальнити результати спостереження та зробити спробу перенести їх на доктринальний рівень.

Мета дослідження – з'ясувати теоретичні засади конституціоналізму і демократії та способи їх втілення у США, а також можливості їх імплементації в Україні, враховуючи історичні, культурні, національні та інші особливості її державотворення.

Для досягнення цієї мети були поставлені такі **завдання**:

- встановити теоретико-правові підходи до розуміння конституціоналізму і демократії;
- проаналізувати особливості втілення конституційної демократії у США;
- визначити можливі способи застосування цього досвіду в українських реаліях.

Звісно, з одного боку ми не можемо забувати про концептуальні відмінності, які лежать в основі американської і європейської моделі конституціоналізму. З іншого – молода українська демократія проходить не легкий шлях свого

¹ Право участі у навчальному візиті до США (3-10 листопада 2018 року) автор та трое інших студентів з українських закладів вищої освіти одержав за результатами конкурсу, проведеного Міжнародною фундацією виборчих систем (IFES) серед студентів навчальної дисципліни «Демократія: від теорії до практики».

утвердження, а тому наукова спільнота і громадськість не можуть бути не зацікавлені в дослідженнях у сфері компаративістики.

У процесі дослідження застосовувалась низка загальнонаукових та спеціальних методів системного, порівняльного-правового, логічного та структурного аналізу, а також

Структура роботи. Праця складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків та анотації.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ ТА ДЕМОКРАТІЇ

Жодне наукове дослідження неможливе без чіткого розуміння понятійного апарату, за допомогою якого вчені формалізують його результати. Не є винятком правова наука і перш за все конституційне право в межах якого такі категорії як «конституціоналізм», «демократія», «конституційний лад», «права людини» є багатовимірними і допускають можливість різнотлумачення. В цьому контексті слід прислухатися до давньогрецького філософа Сократа, який, будучи засновником раціонально-теоретичного мислення, говорив, що без понять немає знання. Слід зазначити, що поняття прийнято визначати як думку, яка шляхом вказівки на деяку ознаку виділяє з універсалу й узагальнює в клас предмети, яким притаманна ця ознака². З огляду на це, перша частина роботи присвячена теоретико-правовим підходам до розуміння основних категорій дослідження.

Як вже було зазначено у вступі, розуміння конституціоналізму в США і континентальній Європі є відмінним. Варто з'ясувати їх сутність для правильного розмежування. Інституційна концепція, яка стала домінуючою на європейському континенті, визначає зміст та призначення конституціоналізму через формування системи обмеженого демократичного правління. Як зазначає О.М. Бориславська, відповідної до цієї моделі, він розглядається крізь призму інституційних механізмів, які застосовуються для обмеження державної влади в умовах демократії³.

Для американської, або формальної моделі, ключовим є визнання виключної ролі конституції як основного закону держави, наділеного рисами верховенства і стабільності. За задумом Батьків-засновників – авторів цієї моделі, конституція мала важливе призначення – гарантувати головні здобутки війни за незалежність – свободу людини, невтручання держави у приватне життя індивіда, свободу

² Хоменко І.В. Логіка для юристів: Підручник. - К: Юрінком Інтер, 2001. с. 37.

³ Бориславська О.М. Сучасні концепції конституціоналізму. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2014 №7. с.68.

економічної діяльності, суверенітет та, водночас, недопущення державного свавілля, поділ державної влади⁴. Таким чином її головна мета створити умови для повного та всебічного розвитку кожної особи, її захисту від держави, яка розглядається як втілення Левіафана з праць Томаса Гоббса. У свою чергу така модель дає поштовх для самоорганізації громадян в утворення, яке нині зветься «громадянське суспільство».

Такі міркування поділяє В.Речицький, який відстоює концепцію органічного конституціоналізму. На його думку, функціонуюча в США конституційна модель представницького правління у поєднанні з федералізмом забезпечує високий ступінь автономності громадянського суспільства відносно держави. Інтегровані навколо ідеї індивідуальної та громадянської свободи, Сполучені Штати справедливо вважаються втіленням творчого потенціалу світу⁵. Саме ці риси американського конституціоналізму створюють сприятливий ґрунт для суспільної організації демократичного типу.

Вбачаємо, що доктринальні відмінності між американським і європейським конституціоналізмом перш за все лежать в історичні площині. Адже, якщо його формування у США відбувалось в момент творення державності і органічно з нею пов'язане, то в європейській спільноті ці ідеї зародилися в умовах існування абсолютних монархій, а відтак першочергово були спрямовані на їх обмеження для забезпечення прав і свобод людини. Видається, що попри істотні відмінності обидві моделі кінцевим результатом визнають демократію і домінування прав людини. Однак шляхи їх досягнення не завжди співпадають, що можна побачити навіть із поверхневого вивчення. Тому наукову спільноту навряд чи не можуть не цікавити функціонування цих моделей в реальному світі.

Загальновідомо, що формування конституційних систем правління, які вперше з'явилися в Америці, Франції, Англії та інших державах Західної Європи, було пов'язано із розвитком ідеології та філософії конституціоналізму.

⁴ Бориславська О.М. Європейська модель конституціоналізму: системно-аксіологічний аналіз : монографія / О.М. Бориславська. – Харків : Право, 2018. – 384 с.

⁵ Речицький В.В. Конституціоналізм. Коротка версія. Читанка з конституціоналізму для зацікавлених. Харків: Харківська правозахисна група, Права людини, 2014 с. 23.

Їх основу становили вихідні засади ліберальної демократії⁶. Тому не дивно, що у своєму монографічному дослідженні, присвяченому питанням українського конституціоналізму, А.Р. Крусян зробила висновок про демократичну, а в симбіозі з правом – демократично-правову сутність сучасного конституціоналізму⁷. Дещо інакшого доктринального підходу дотримується В.Речицький, який визначає органічний конституціоналізм як свободу, яка передувала демократії: стан, за якого провідною є не демократія, а свобода. Універсальна свобода пропозиції та попиту створює ринок, у якому демократія є всього лише політичним сегментом⁸. У зв'язку з відсутністю універсального бачення співвідношення «конституціоналізму» і «демократії», перш ніж перейти від світу «ідей» до світу «речей», варто окремо проаналізувати сутність демократії. Як ідея вона первісно зародилась в античній Греції, однак багатовікові суспільні трансформації вже давно змінили її зміст та зробили універсальною цінністю.

На думку В.М. Мартиненка, методологія, яка закладена в основу формування, реалізації та розвитку системи сучасної демократії полягає в індивідуалізмі і соціалізації людей, яка передбачає пріоритетність інтересів і потреб кожної конкретної людини на всіх рівнях соціальної структуризації суспільства. Для даної системи людина є понад усе, і суспільство має діяти в інтересах людини, оберігати і захищати її на всіх рівнях своєї соціальної структуризації⁹.

Складно не погодитись з таким теоретичним підходом науковця, який цілком узгоджується з положеннями Конституції України, які визнають людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, безпеку і недоторканність найвищою соціальною

⁶ Бориславська О.М. Демократія і конституціоналізм: питання взаємозв'язку. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Науковий вісник 4/2013. с. 34

⁷ Крусян А.Р. Сучасний український конституціоналізм: монографія. А.Р.Крусян. К.: Юрінком Інтер, 2010. с.92

⁸ В.Речицький. Прості цінності конституціоналізму. Часопис «Критика». URL: <https://krytyka.com/ua/articles/prostisinnosti-konstytutsionalizmu> (11.12.2018).

⁹ Мартиненко В.М. Демократичне врядування: проблеми теорії та практики. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2010-1/doc/1/03.pdf> (12.12.2018).

цінністю та відповідають обов'язку держави утверджувати і забезпечувати права і свободи людини¹⁰.

Провівши власне дослідження, В.О. Зозуля дійшла висновку, що демократія—це набір національно усталених практик, стандартів та принципів, що сприяють ефективному публічному управлінню й адмініструванню, дотриманню демократії та сталому розвитку держави через нормативно врегульовану процедуру взаємодії держави з приватним сектором, передбачаючи при цьому рівність і взаємовідповідальність за прийняте рішення та наслідки його впровадження¹¹.

Як вважає О. Олійник, демократія має стати своєрідним локомотивом суспільного розвитку і міцно увійти в усі сфери суспільного життя країни через формування представницьких органів влади пропорційно від кожної місцевої та територіальної громади¹². У висновках до своєї статті В. Мартиненко також зробив акцент на демократичному управлінні як процесі здійснення народовладдя (самоврядування) через формування та реалізацію системи представницьких органів врядування на всіх рівнях соціальної структуризації суспільства. На його думку, система демократичного врядування включає в себе виборчу систему, систему представницьких і виконавчих органів на всіх рівнях соціальної структуризації суспільства¹³.

Однак надання провідної ролі у демократичному суспільстві дотримання норм виборчого процесу та функціонуванню інститутів публічної влади видається не зовсім коректним. Виборча система і її процедури виражають лише одно з форм такого режиму. Справжня демократія функціонує завдяки дотриманню верховенства права, гарантуванню прав людини і визнанню виключної ролі людської гідності у суспільстві (цінностей демократії), які

¹⁰ Конституція України від 28.07.1998 (зі змінами). База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4178> (29.11.2018).

¹¹ Зозуля В.О. Демократичне врядування: сутність, основні концепції, підходи. Вісник НАДУ при Президентові України (Серія «Державне управління»). №3'2017. URL: <http://visnyk.academy.gov.ua/pages/dop/72/files/98ff1c45-87ea-47c4-a1ab-0ae349d81ffc.pdf> (25.11.2018).

¹² Олійник О. Врядування як основа суспільного розвитку України. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/znprnadu_2012_1_5.pdf (25.11.2018).

¹³ Мартиненко В.М. Демократичне врядування: проблеми теорії та практики.

дозволяють визначити її як конституційну, тобто таку, що відповідає ідеям конституціоналізму. Надання пріоритету системі представницьких і виконавчих органів також виглядає не переконливо. Вважаємо, що саме активне громадянське суспільство, здатне до розвитку і самоорганізації, визначає сутність демократичного режиму. Переконливим свідченням таких міркувань є США, де демократія виростає на ґрунті ініціативності не публічної влади, а саме громадськості, яка реалізовує своє право на самоврядування.

Тому не дивно, що ще в першій половині XIX століття французький дипломат і політолог Алексіс де Токвіль, відвідуючи США, був найбільш вражений саме схильністю американців до створення громадських об'єднань. На його думку, в цьому і полягає розгадка їхньої незрівнянної здатності робити демократію насправду дієвою¹⁴. У розглянутому контексті не можемо не погодитись із думкою О.М. Бориславської, яка визнає гарантією народовладдя існування у державі конституційного механізму владарювання (правління), а також ідеології та філософії конституціоналізму, що сприйняті і суспільством, і державною владою¹⁵.

Потенціал представницької демократії не здатний захистити людину від свавілля «демократичної» більшості, оскільки створює цілком реальні ризики, які О. Водянніков називає «мажоритарним фатумом демократії»¹⁶. Тому лише конституційна форма демократії здатна захистити особу не тільки від держави, але й домінуючої частини суспільства.

Підсумовуючи зазначимо, що спроба теоретико-правового аналізу дозволила внести сутнісні кореляції в предмет дослідження. Текстуально він залишається незмінним, однак під його змістом пропонуємо розуміти не просто «демократію» та «конституціоналізм», а конституційну демократію в умовах американської моделі органічного конституціоналізму (далі – конституційна демократія). У

¹⁴ Підручник курсу «Демократія: від теорії до практики. За заг. ред. д-р Грір Берроуз. Міжнародна фундація виборчих систем. 2018. с. 157.

¹⁵ Бориславська О.М. Демократія і конституціоналізм: питання взаємозв'язку. с.38.

¹⁶ Див за посиланням: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/evpe_2015_5_34.pdf (22.12.2018).

цьому дослідженні ми пропонуємо розглянути її крізь призму повсякденних (можливо навіть на перший погляд примітивних, але абсолютно реальних) суспільного-політичних і правових відносин, яким і присвячена наступну частина роботи.

РОЗДІЛ II

ДЕМОКРАТІЯ ТА КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ АМЕРИКАНСЬКОЇ МОДЕЛІ: ЗАПОЗИЧИТИ НЕ МОЖНА ЗАБОРОНИТИ

Утвердження конституційної демократії це не легкий і тривалий процес. На думку американського політолога Френсіса Фукуями, за відсутності довіри такий розвиток обмежується і гальмується формальними домовленостями і процесами. Він також стверджує, що в країнах з низьким рівнем взаємної довіри між громадянами розвивається високий ступінь залежності від держави¹⁷.

Погоджуючись із наведеною тезою, зазначимо, що в США демократичний поступ ґрунтується не тільки на високому рівні культури довіри між громадянами, але й на довірі громадянського суспільства до державних інституцій, і навпаки. Це проявляється на різних рівнях соціальної взаємодії. Відвідуючи Принстонський університет (напевно як і будь-який інший заклад вищої освіти) можна помітити один із його виявів. У вихідний день (суботу) усі навчальні корпуси в університеті відчинені. Незважаючи на значні матеріальні цінності у аудиторіях та інших приміщеннях, представників служби охорони чи адміністрації помітити складно. Іншим свідченням наведеної тези можна вважати забезпечену в деяких штатах можливість реалізації активного виборчого права, вказавши на виборчій дільниці лише свої дані та поставивши підпис (вимоги для документів, що посвідчують особу не передбачено).

Звісно, з принципу довіру не слідує абсолютна безконтрольність суб'єктів владних повноважень. Навіть навпаки, різноманітні громадські організації однією з основних своїх функцій визнають співпрацю з органами влади та моніторинг їх діяльності з метою перевірки її правомірності. Виглядає очевидним необхідність перенесення практики «довірчих» відносин у суспільно-політичні реалії України. Однак така імплементація обов'язково має бути поступовою і відображати специфіку української правової культури і

¹⁷ Підручник курсу «Демократія: від теорії до практики. За заг. ред. д-р Грір Берроуз. Міжнародна фундація виборчих систем. 2018. с. 166.

ментальності. Розпочатись вона має із реформування бюрократичних процедур шляхом зменшення обсягу документообігу у публічному секторі.

Зачепивши питання виборчих процедур, варто висловити міркування, які виникли внаслідок спостереження за роботою виборчих дільниць у штаті Вірджинія під час проміжних виборів у США 6 листопада 2018 року (див. додаток 1). Адже, не можна заперечити, що відкриті та чесні вибори одна з передумов представницької демократії та вимога для існування конституційної держави.

Реальне забезпечення прав вразливих верств суспільства, які потребують особливої уваги з боку публічної влади одна з позитивних особливостей американських виборів. Для осіб, які через певні фізичні вади (наприклад, особи з вадами слуху, зору тощо) не можуть самотійно реалізувати виборче право, у США створені умови для їх повноцінної участі у виборах шляхом встановлення спеціального технічного обладнання на дільницях. Звісно, реалізації таких проектів потребує значних бюджетних асигнувань, що утруднює їх реалізацію в Україні. Однак це не робить їх неможливими навіть у наших реаліях.

Цікаво, що в США закон дозволяє проводити політичну агітацію у різних формах також напередодні і безпосередньо в день виборів (приклад агітаційних матеріалів у додатку 2). Водночас є певні обмеження цього права, які встановлюються кожним штатом. Так, біля кожної дільниці є позначена певним способом лінія, за межами якої забороняється проводити політичну агітацію. Довжину такої позначки від дільниць кожен штат визначає самотійно (приклад у додатку 3). Визначити чи дійсно це має істотний вплив на результат виборів складно. Однак така практика є відмінною від вітчизняної. Для прикладу, закон України «Про вибори народних депутатів України» передбачає, що передвиборна агітація закінчується о 24 годині останньої п'ятниці перед днем голосування¹⁸.

¹⁸Закон України «Про вибори народних депутатів України». База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4061-17#n793> (05.12.2018).

Вирішуючи питання про доцільність її використання в українському виборчому праві, слід врахувати особливості формування волевиявлення громадян. Тенденція йде таким чином, що українські виборці досить часто визначаються з кандидатом вже на самій виборчій дільниці. Натомість американський виборець, як правило, йде на виборчу дільницю вже із сформованим наміром голосувати за конкретного кандидата. Відтак, на сьогодні такий досвід видається недоречним для вітчизняної виборчої системи, з огляду на можливий негативний вплив на забезпечення принципу вільного волевиявлення громадян.

Слід звернути на змістовний аспект, який полягає у тому, що саме слід розуміти під політичною рекламою. Невизначеність у цьому питанні зумовила навіть втручання Верховного Суду США, який і спробував поставити остаточну крапку. Показовою стала справа, розглянута Верховним Судом у 2018 році – «Minnesota Voters Alliance v. Mansky»¹⁹. Предметом спору став закон штату, який забороняв громадянам носити одяг, на якому відображено політичні гасла, під час перебування на виборчій дільниці. У цій ситуації з одного боку зачіпається право на свободу слова та вільного вираження поглядів, з іншого – право громадян на вільне формування свого волевиявлення під час виборів. Гадаємо, що мова йде про поширену останнім часом і в українській науці доктрину балансування прав. Верховний Суд дійшов висновку, що подібні обмеження не можна розглядати як такі, що є абсолютно недопустимими. Проте закон був визнаний неправовим через нерозумність передбаченого ним обмеження. Така позиція зумовлена тим, що поняття «політичний» хоч і є абстрактним, проте не було конкретизоване у законі, що призвело до надання членам виборчої комісії невиправданої дискреції під час прийнятті конкретного рішення.

Визначаючи природу і значення Верховного Суду у США не можна не погодитись із М.В. Савчином, який зазначає, що конституційна система

¹⁹Minnesota Voter Alliance v. Mansky, 585. U.S. Supreme Court. 2018. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/585/16-1435/> (25.11.2018).

зумовлює соціальну активність суду щодо інтерпретації конституції, що забезпечує її еволюційний розвиток на відміну від європейської практики конституційних реформ або розриву континуїтету²⁰. Про роль Суду символічно говорить і його розташування у Вашингтоні. Розробляючи проект майбутньої столиці, йому було визначено місце навпроти Капітолію, що, на наш погляд наглядно символізує ідею «judiciary review» у правовій системі США, приклад якої, власне, і було розглянуто.

Повертаючись до особливостей виборчого процесу відмітимо, що фінансування та проведення виборів у США має свої особливості, які обумовлені федеративним державним ладом. Більшість витрат на їх організацію та матеріальне забезпечення виборчих дільниць лежить на місцевих органах влади. Як наслідок, технічні та організаційні ресурси штатів можуть бути відмінними. Наприклад, в деяких штатах, зокрема у штаті Вірджинія, підрахунок голосів здійснюється за допомогою комп'ютерів. Крім того, у США немає централізованої виборчої комісії (за аналогом вітчизняної ЦВК), а кожен штат має власне виборче законодавство, що також зумовлено державним ладом.

У контексті реформи децентралізації, такий досвід може бути цікавим для України, незважаючи на її унітарний устрій. Розподіл повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади на підставі субсидіарності, на жаль, в чинній редакції Конституції України не закріплений. Однак такий принцип передбачений в проекті закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)», що підвищує його актуальність в умовах сучасного реформування правової системи²¹. Так, керуючись цим принцип, основні витрати із фінансування місцевих виборів виглядає за доцільне покласти на відповідні органи місцевого самоврядування і місцеві бюджети, а не Державний бюджет України, як це передбачено чинною

²⁰ М.В.Савчин. Конституціоналізм і природа конституції: Монографія. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра». 2009. с.36.

²¹ Проект закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади). База даних «Законопроекти України». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55812 (08.12.2018).

редакцією закону України «Про місцеві вибори»²². Окрім інших переваг, такі зміни сприятимуть посиленню громадського контролю. Це пов'язано з тим, що члени територіальної громади, з місцевого бюджету якої здійснюватиметься фінансування виборів, матимуть більший інтерес у здійсненні такого фінансового контролю.

Для американських виборів такі явища як порушення виборчого законодавства (підкуп виборців, фальсифікація виборчої документації тощо) є майже невідомим (такі випадки є великою рідкістю), що свідчить про високий рівень правової свідомості у суспільстві та відчуття відповідальності як громадськості, так і органів державної влади. Звісно, не варто ідеалізувати. США не позбавлені проблем, зокрема, у сфері виборчих процедур. Не виключені випадки некомпетентності членів виборчих комісій, наприклад під час роз'яснення виборцям певних питань, які стосуються процедури здійснення виборів. Часткова ця проблема долається значною кількістю інформаційних банерів на території виборчої дільниці, приклад яких показано у додатку 2.

Явище абсентеїзму поширене не тільки в Україні. Такі негативні суспільно-політичні тенденції прослідковуються і в США. З огляду на це, варто звернути увагу на шляхи вирішення цієї проблеми, які використовують американці. Слід одразу зазначити, що ми не ставимо за мету відобразити практику боротьби із неучастю громадян у виборах, яка вже існує в Україні та описана у значній кількості наукових публікацій.

Просвітницька діяльність, як спосіб подолання абсентеїзму громадян, є найбільш поширеною у США і здійснюється у різних формах. Після того як виборці проголосували, їм даються стікери на яких написано «Я проголосував». Як правило їх наклеюють на верхній одяг для того, щоб інші громадяни, які з певних причин ще не прийшли на виборчу дільницю, поквапились це зробити. Не рідко трапляються випадки, коли батьки приходять на виборчі дільниці разом

²²Закон України «Про місцеві вибори» База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-19#n1059> (09.12.2018).

зі своїми дітьми, яким теж видаються наклейки, але вже із написом «Майбутній виборець» (див. додаток 5).

Ще один спосіб підвищення активності громадян під час виборів – масове надсилання sms повідомлень напередодні виборів, у яких міститься нагадування про необхідність виконати свій громадянський обов'язок. Ініціатором такого проекту стали різні громадські організації, які і звернулися до органів влади з відповідною ідеєю. Така діяльність не є матеріально затратною та не потребує додаткових ресурсів, тому є цілком придатною для реалізації в Україні. Серед громадян також поширеною є практика публікувати на своїх сторінках у соціальних мережах зображення, зміст яких аналогічних до тих, що вони отримали на виборчих дільницях. Таким чином вони намагаються закликати своїх мережових друзів взяти участь у виборах.

Не один раз була згадана теза про активність громадян як запорука дієвості конституційної демократії. Не зачіпаючи теоретичних дискусій щодо доцільності використання такої термінології чи співвідношення такої форми організації із державною, зупинимось на тому як цей феномен формується.

Зараз цілком доречно згадати перший епіграф, зміст якого полягає в тому, що демократичний спосіб мислення не дається людині з народження. Це навички, які повинні прищеплюватись дитині на початкових етапах соціалізації, так само як вміння читати чи писати. А тому значна відповідальність у вихованні майбутніх повноцінних членів громадянського суспільства у США покладена на заклади освіти. Домінуюча там освітня методологія орієнтує учнів/студентів не тільки на здобуття вузькоспеціалізованих знань, але й на формування у них громадянської позиції та особистої відповідальності за майбутнє своєї громади і держави загалом.

Такі цілі досягаються як через формат занять, так і програму відповідних курсів (зокрема, громадянської освіти). Так, на одному із занять, які ми мали можливість відвідати під час перебування в коледжі Нью-Джерсі, кожна група студентів повинна була підготувати міні-проект, який полягав критичному аналізу результатів виборів в заданому їм виборчому окрузі. Слід наголосити,

що проектний менеджмент є важливим елементом освітнього процесу в США. Студенти регулярно в межах різних курсів беруть участь в організації та реалізації певних проектів, отримуючи практичний досвід, який допомагатиме їм вже після здобуття відповідного освітнього ступеня.

Принагідно зазначу, що такі підходи починають широко застосовуватись в Україні. Так, на сьогодні вони вже впроваджуються в межах курсу «Демократія: від теорії до практики», який за підтримки IFES нині викладається у 8-ми університетах України. Це є позитивним кроком на шляху формування якісно нового освітнього простору в нашій державі.

Як вже було згадано, надзвичайно важливим елементом демократичного режиму є забезпечення не просто прав людини, а прав тих членів суспільства, які з певних причин нездатні нарівні з іншими громадянами їх реалізовувати. Тому не дивно, що у США особлива увага прикута до осіб з особливими потребами, зокрема, в частині гарантування права на освіту. Програми із впровадження інклюзивної освіти стали невід'ємною частиною політики держави. Рух за її розвиток став результатом спільних зусиль владних інституцій та громадськості. Ці тенденції прослідковуються у США останні 30 років і сьогодні дають досить обнадійливі прогнози для майбутнього (підставою для таких висновків є практичний досвід, здобутий під час знайомства з інклюзивними програмами у коледжі Нью-Джерсі)²³.

З огляду на важливість представницьких органів у системі публічної влади, зупинимо увагу на законодавчому органі штату Нью-Джерсі, а саме особливостях законодавчого процесу і основоположних принципах його здійснення. До особливостей законотворчого процесу у штаті Нью-Джерсі можна віднести наступні: двопалатна структура Капітолію (Senate and General Assembly), існування фільтру у формі Комітету (Committee), який здійснює попередній законодавчий контроль з правом відхилення законопроектів тощо. Ці особливості законодавчого процесу є відмінними від української практики. Так,

²³ Career & Community Studies. The College of New Jersey. URL: <https://ccs.tcnj.edu/?fbclid=IwAR08wjyxKxDZ80v-5Kmif33Zp04dwJDMUQTExTfbyBlbrMVMAH4gLzo4-ng> (10.12.2018).

український парламент не складається з двох палат (хоча свого часу такі дискусії мали місце у суспільному дискурсі), комітети у Верховній Раді не наділені самостійними функціями, а регіони (області) взагалі не мають законодавчих органів, що зумовлено унітарним устроєм держави.

Відповідно до правової позиції Конституційного Суду України, комітети не є самостійними суб'єктами парламентського контролю. Конституція не наділяє комітети самостійними контрольними повноваженнями, вони можуть лише сприяти Верховній Раді України у здійсненні повноважень щодо парламентського контролю, виконуючи певні дії допоміжного (інформаційного, експертного, аналітичного тощо) характеру²⁴. Однак надання комітетам самостійних функцій з попереднього контролю на зразок тих, що функціонують у штаті Нью-Джерсі може мати позитивний вплив на динаміку та ефективність законодавчого процесу. Такі зміни можуть розвантажити пленарні засідання від законопроектів, які є очевидно недосконалими або з певних причин (які потрібно буде чітко прописати у регламенті ВРУ) визнані відповідним комітетом неприйнятними для подальшого розгляду.

Більшість згаданих особливостей детермінуються специфікою історичного, культурного, політичного розвитку конкретної держави і суспільства. Характер перерахованих правил слід віднести до формальних особливостей, на противагу яким є інший аспект – сутнісний. Останній, на нашу думку, є універсальним для держав, що визнають цінності конституціоналізму і демократії. Зокрема, мова йде про публічний характер розгляду законопроектів у згаданих вище Комітетах. Ця «публічність» проявляється в присутності громадян під час виконання членами Комітету своїх повноважень. Саме для громадськості у залі засідань відведена і обладнана спеціальна частина (див. додаток 6). Така участь не є формальною, оскільки кожен має право не лише бути присутнім, але й

²⁴ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 58 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пунктів 3, 4, 5, 6 статті 9, пунктів 3, 4, 5 статті 10, підпункту "г" пункту 1 статті 24, пункту 3 статті 26 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», пункту 10 статті 14, статті 33-1 Закону України «Про комітети Верховної Ради України» від 10 червня 2010 року. Справа № 1-36/2010. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v016p710-10/conv> (09.12.2018).

висловити свою думку стосовно законопроектів, які розглядаються. Щоправда реалізація такої можливості потребує попередньої реєстрації з огляду на часову обмеженість. Якщо ж особа завчасно не попередила про бажання реалізувати це право, вона не позбавлена можливості донести свою позицію іншими способами (наприклад через використання плакатів чи відображенні свого відношення до законопроекту на елементах одягу).

Такі принципи мають обов'язково бути імplementовані в Україні. Відмітимо, що готовність до їх сприйняття має йти від активних членів суспільства і бути підтримана суб'єктами владних повноважень, які зобов'язані створити умови до забезпечення окресленої публічності і відкритості. Це пов'язано з тим, що конституційна система функціонує завдяки активності людей й інститути. Така взаємодія осіб і інститутів здійснюється в органічному конституціоналізмі у найшвидший і найефективніший спосіб²⁵.

Не можна не згадати про кроки на шляху до інституціоналізації такої практики в нашій країні. Так, законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачено такі інструменти реалізації права територіальної громади на врядування як громадські слухання (зустрічі з депутатами відповідної ради та посадовими особами місцевого самоврядування, які повинні проводитись не рідше одного разу на рік), місцеві ініціативи (право члена територіальної громади ініціювати розгляд у раді будь-якого питання, віднесеного до відання місцевого самоврядування) та інші²⁶.

Однак без ініціативності громадськості такі демократичні процедури втрачають своє призначення. Як видається, для нас такі форми демократії ще не стали усталеною практикою, а тому їх переймання, у першу чергу від тих держав, які вже мають не малі досягнення у цьому напрямку, є затребуваним українським суспільством.

Відтак, законодавче регулювання це лише перший крок. Для досягнення кінцевої мети, про яку йшлося ще на початку, суспільству та державним

²⁵ В.В. Речицький. Прості цінності конституціоналізму.

²⁶ Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80> (28.11.2018).

структурам потрібно пройти нелегкий шлях для того, щоб усвідомити – будувати демократичну та правову державу інакше як за посередництва згаданих форм конституційної демократії неможливо.

The last but not the least (хоч і останній, але не менше важливий). Пропонуємо звернути увагу на відношенні громадян США до публічних службовців. Для того, щоб його зрозуміти варто лише згадати просте питання із глибоким змістом, яке нам поставили під час екскурсії по Капітолію штату Нью-Джерсі. Воно звучало приблизно так: «Кому належить влада?» Для звичайного американця відповідь очевидна: «Влада належить народу, а державні органи створені для служіння своїм громадянам». На перший погляд, нічого нового тут ніби і нема. Ця теза є давно відомою і навіть прописаною в Конституції України (стаття 5 закріплює, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ, а стаття 3 – відповідальність держави перед людиною за свою діяльність²⁷). Проте за 27 років Незалежності вона ще не змогла у повній мірі перейти від норми-декларації до основоположного правила побудови державності.

Таким чином нам слід відійти від розуміння категорій «демократії» і «конституціоналізм» виключну у дусі академічних теорій. Натомість їх зміст потребує практичних дій, спрямованих на побудову конституційної демократії. Досвід країн, які мають значні здобутки у цьому напрямку може допомогти Україні. США, як і усі держави, мають проблеми у різних сферах суспільного життя (лише деякі з них були опосередковано згадані у роботі). Проте такий стан речей є природнім і цілком нормальним. Важливо інше: держави такого формаційного типу є прикладом успішного додання проблем, які виникають у сучасних плюралістичних суспільствах, а тому потребують імплементації у практику суспільних відносин в Україні.

²⁷ Конституція України від 28.07.1998 (зі змінами). База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (29.11.2018).

ВИСНОВКИ

Теоретико-правовий аналіз дозволив внести сутнісні кореляції в предмет дослідження. Текстуально він залишився незмінним, однак під його змістом у прикладній частині роботи йшлося вже не просто про «демократію» чи «конституціоналізм», а конституційну демократію в умовах американської моделі органічного конституціоналізму. Її головна мета створити умови для повного та всебічного розвитку кожної особи, захисту її свободи як основоположної цінності від держави, яка розглядається як втілення Левіафана з праць Томаса Гоббса. Тому справжня демократія функціонує завдяки дотриманню верховенства права, гарантуванню прав людини і визнанні виключної ролі людської гідності у суспільстві (цінностей демократії), які дозволяють визначити її як конституційну, тобто таку, що відповідає ідеям конституціоналізму.

Необхідність такої моделі пов'язана з тим, що потенціал представницької демократії не здатний захистити людину від свавілля «демократичної» більшості. Тому і визнання деякими науковцями виключної ролі представницьких і виконавчих органів у розвитку конституційної демократії виглядає не переконливим. Свідченням протилежного є США, у яких демократія виростає на ґрунті ініціативності не публічної влади, а саме громадськості, яка реалізовує своє право на врядування. Американська конституційна модель дає поштовх для самоорганізації громадян в таке утворення, яке нині зветься «громадянське суспільство», функціонування якого є можливим лише в середовищі органічного конституціоналізму.

У прикладній частині дослідження було зроблено спробу розглянути американський конституціоналізм крізь призму повсякденних (можливо навіть на перший погляд примітивних, але абсолютно реальних) суспільно-політичних і правових відносин. Значна увага у дослідженні присвячена особливостям виборчого права США як одній із форм демократії. Неприхований інтерес до виборчих процедур пов'язаний із підготовкою нашої держави до виборів 2019-2020 рр.

Для розвитку цінностей конституційної демократії були розглянуті практичні кроки із імплементації досвіду США у сфері освіти, діяльності законодавчих органів, а також розвитку громадянського суспільства. Ці ідеї виглядають придатними для сприйняття модерним українським суспільством, а відтак потребують зосередженої уваги з боку представників наукової спільноти та інших суб'єктів, які безпосередньо дотичні до сфери громадянського суспільства.

Хоча як і усі держави США мають проблеми у різних сферах суспільного життя (деякі з них були опосередковано згадані), такий стан речей є природнім і цілком нормальним. Важливо інше: держави такого формаційного типу є прикладом успішного додання проблем, які виникають у сучасних плюралістичних суспільствах, а тому потребують імплементації у практику суспільних відносин в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бориславська О.М. Демократія і конституціоналізм: питання взаємозв'язку. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Науковий вісник 4/2013. с. 31-40;
2. Бориславська О.М. Європейська модель конституціоналізму: системно-аксіологічний аналіз : монографія / О. М. Бориславська. – Харків : Право, 2018. – 384 с.;
3. Бориславська О.М. Сучасні концепції конституціоналізму. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2014 №7. с.65-68;
4. Закон України «Про вибори народних депутатів України». База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4061-17#n793> (05.12.2018);
5. Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80> (28.11.2018);
6. Закон України «Про місцеві вибори» База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-19#n1059> (09.12.2018);
7. Зозуля В.О. Демократичне врядування: сутність, основні концепції, підходи. Вісник НАДУ при Президентіві України (Серія «Державне управління») №3'2017 URL:<http://visnyk.academy.gov.ua/pages/dop/72/files/98ff1c45-87ea-47c4-a1ab-0ae349d81ffc.pdf> (25.11.2018);
8. Конституція України від 28.06.1996 (зі змінами). База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (29.11.2018);
9. Крусян А.Р. Сучасний український конституціоналізм: монографія. А.Р.Крусян. К.: Юрінком Інтер, 2010. с.558;
10. Мартиненко В.М. Демократичне врядування: проблеми теорії та практики. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2010-1/doc/1/03.pdf>;

- 11.Олійник О. Врядкування як основа суспільного розвитку України. URL:
http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/znpnadu_2012_1_5.pdf
 (25.11.2018);
- 12.Підручник курсу «Демократія: від теорії до практики». За заг. ред. д-р Грір Берроуз. Міжнародна фундація виборчих систем. 2018. с. 274;
- 13.Проект закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади). База даних «Законопроекти України». URL:
http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55812 (08.12.2018);
14. Речицький В.В. Конституціоналізм. Коротка версія. Читанка з конституціоналізму для зацікавлених. Харків: Харківська правозахисна група, Права людини, 2014 с. 264;
- 15.Речицький В.В. Прості цінності конституціоналізму. Часопис «Критика». URL:
<https://krytyka.com/ua/articles/prosti-tsinnosti-konstytutsionalizmu>
 (11.12.2018);
- 16.Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 58 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пунктів 3, 4, 5, 6 статті 9, пунктів 3, 4, 5 статті 10, підпункту "г" пункту 1 статті 24, пункту 3 статті 26 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», пункту 10 статті 14, статті 33-1 Закону України «Про комітети Верховної Ради України» від 10 червня 2010 року. Справа № 1-36/2010. URL:
<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v016p710-10/conv> (09.12.2018);
- 17.Савчин М.В. Конституціоналізм і природа конституції: Монографія. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра». 2009. с. 372;
- 18.Хоменко І.В. Логіка для юристів: Підручник. - К: Юрінком Інтер, 2001. с.224;
- 19.Minnesota Voters Alliance v. Mansky, 585 U.S. Supreme Court. URL:
<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/585/16-1435/> (25.11.2018).

Додатки

Додаток 1

Виборча діляниця у штаті Вірджинія в день проміжних виборів
(6 листопада 2018 року)

Додаток 2

Commonwealth of Virginia

DEMOCRATIC SAMPLE BALLOT

County of Fairfax
General and Special Elections
Tuesday, November 6, 2018

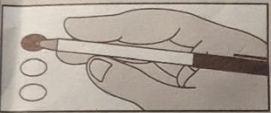

**PAPELETA DE MUESTRA
DEMOCRATA**
Vote por los demócratas
民主样本投票
为民主党候选人投票

**PHIẾU BẦU MÀU ĐẢNG DÂN
CHỦ** Hãy bầu cho các ứng cử
viên Đảng Dân Chủ vào

민주당 표본 투표지 선거 때
민주당에 표를 부탁드립니다.
عينة الاقتراع للحزب الديمقراطي
رجاء التصويت للمرشحين الديمقراطييين

**Fairfax
Democrats**

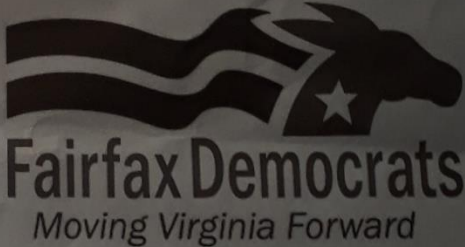
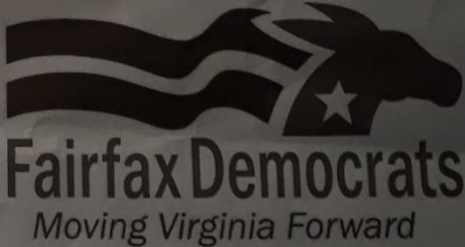
To Vote Para Votar BỘ PHIẾU / 투표 방법 Completely fill in the oval to the left of your choice. Rellene completamente el óvalo a la izquierda de su selección. Xin điền tròn vào hình bầu dục nằm bên trái chỗ bạn đã chọn. 선택 항목 왼쪽의 타원형을 완 전히 채웁니다.	Member United States Senate Vote for only one Miembro Senado de los Estados Unidos Thành Viên Thượng Viện Hoa Kỳ 미국연방상원의원 美国 参议员 مجلس الشيوخ الأمريكي - التصويت لواحد فقط ☐ Corey A. Stewart - R ☒ Timothy M. Kaine - D ☐ Matt J. Waters - L ☐ _____ Write-in/ Por escrito / Viết thêm tên / 기명투표	Member House of Representatives 8th District Vote for only one Miembro Cámara de Representantes Thành Viên Hạ Viện 하원 의원 美国众议员 عضو مجلس النواب - التصويت لواحد فقط ☐ Thomas S. Oh - R ☒ Donald S. Beyer, Jr. - D ☐ _____ Write-in/ Por escrito / Viết thêm tên / 기명투표
--	--	---

**Problems? Stay at the polling place and call
(703) 573-6811
Hablamos español**

**APIA (Asian and Pacific Islander American) Vote
(中文 한국어 Tiếng Việt Tagalog):
(888) 274-8683**

**Read Both Sides
Lea Ambos Lados
Đọc Cả Hai Mặt / 양면 읽기
请看正反面 / رجاء قراءه الجانبين**

DEMOCRATIC SAMPLE BALLOT – PAGE 2	
Proposed Constitutional Amendments Propuesta de Enmienda Constitucionales Các Bản Tu Chính Hiến Pháp Được Đề Nghị 제안 된 헌법 개정 提议 的宪法修正案 التعديلات الدستورية المقترحة	Fairfax County Bond Issue Emisión de Bono de Fairfax County Trái Phiếu Quận Fairfax Fairfax 카운티 공채 발행 费尔法克斯县债券 سندات فيرفاكس كاؤنتی
QUESTION 1 PREGUNTA 1 / CÂU HỎI 1 / 질문 1 问题 1 / السؤال الأول Should a county, city, or town be authorized to provide a partial tax exemption for real property that is subject to recurrent flooding, if flooding resiliency improvements have been made on the property? Exención parcial de impuestos sobre propiedad afectada por inundaciones recurrentes Miễn thuế bất động sản cho vùng cần phòng chống lụt 홍수 예방 조치를 취한 부동산에 대한 세금 면제 防洪的物业稅豁免 الإعفاء من ضريبة الأملاك لمكافحة الفيضانات	PUBLIC SAFETY BONDS BONO DE SEGURIDAD PUBLICA 공공 안전 채권 TRÁI PHIẾU AN NINH CÔNG CỘNG 公共安全債券 سندات لبناء أو تحسين مرافق السلامة العامة Bonds to finance the cost of construction or improvements on public safety facilities Bonos para construir o mejorar edificios de seguridad publica Phát hành công khổ phiếu để cải tiến hay xây dựng những cơ sở có hệ thống an ninh công cộng tốt hơn 공공 안전 설비의 건축과 향상을 위한 채권 以建立或改善公共安全设施为目的发行的债券 سندات لبناء أو تحسين مرافق السلامة العامة
☒ Yes ☐ No	☒ Yes ☐ No
QUESTION 2 PREGUNTA 2 / CÂU HỎI 2 / 질문 2 问题 2 / السؤال الثاني Shall the real property tax exemption for a primary residence that is currently provided to the surviving spouses of veterans who had a one hundred percent service-connected, permanent, and total disability be amended to allow the surviving spouse to move to a different primary residence and still claim the exemption? Exención de impuestos sobre propiedad de sobrevivientes de veteranos discapacitados Miễn thuế bất động sản cho người phối ngẫu của thương phế binh 불구 퇴역군인의 배우자를 위한 부동산세 면제 残疾退伍军人的未亡配偶不征收财产税 إعفاء أزواج قدامى المحاربين المعاقين من ضريبة العقارات	 Paid for by the Fairfax County Democratic Committee, fairfaxdemocrats.org, not authorized by any candidate or candidate's committee
☒ Yes ☐ No	 Paid for by the Fairfax County Democratic Committee, fairfaxdemocrats.org, not authorized by any candidate or candidate's committee

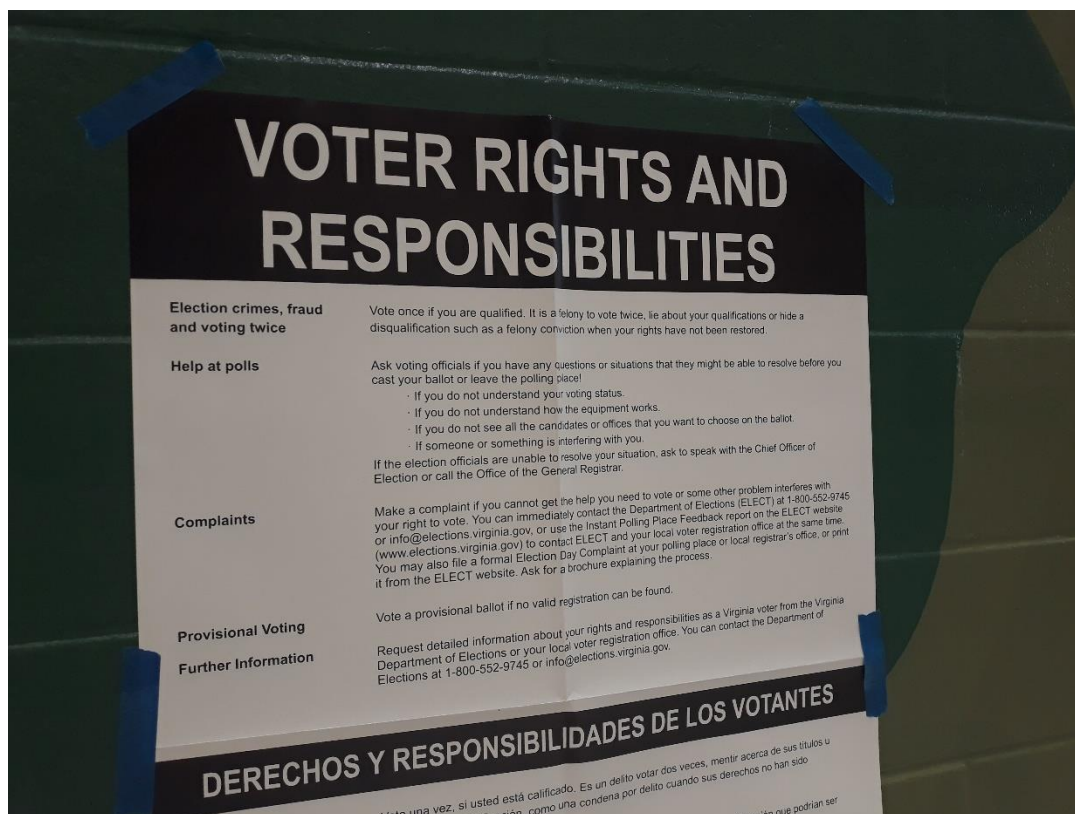
Приклад агітаційних матеріалів, які роздаються виборцям біля виборчих дільниці

Додаток 3

Виборча дільниця у Штаті Вірджинія в день проміжних виборів (6 листопада 2018 року) На передньому фоні представники республіканської і демократичної партії. Позаду можна побачити червону лінію, яка позначає територію, де заборонено проводити політичну агітацію

Додаток 4

Інформаційні банери на виборчих дільницях, написані найбільш поширеними у регіоні мовами

Додаток 5

Наклейки, які видаються виборцям після голосування у США

Додаток 6

Зал засідань Комітетів законодавчого органу штату Нью-Джерсі -
Капітолію

АНОТАЦІЯ

Сьогодні Україна йде шляхом реформування державних інституцій та громадянського суспільства, кінцевою метою якого є утвердження цінностей демократії та конституціоналізму. Обраний вектор розвитку держави потребує пошуку нових форматів у дослідженні цих феноменів як загальносоціальних явищ. У свою чергу це ставить нові вимоги до представників наукової спільноти. Сучасна юридична наука вже переповнена великою кількістю підходів до їх розуміння. Однак ці підходи поступово втрачають потенціал забезпечувати потреби модерного суспільства, що зумовлює неможливість подальшого вивчення конституціоналізму і демократії у світлі лише теоретичних категорій.

Мета дослідження – з'ясувати засади конституційної демократії, способи її втілення у США та можливості імплементації в Україні, враховуючи історичні, культурні, національні та інші особливості її державотворення.

Для досягнення поставленої мети запропоновано:

- встановити теоретико-правові підходи до розуміння конституціоналізму і демократії;
- проаналізувати особливості втілення конституційної демократії у США;
- визначити можливі способи застосування цього досвіду в українських реаліях.

У процесі дослідження застосовувалась низка загальнонаукових та спеціальних методів системного, порівняльного-правового, логічного та структурного аналізу.

У результаті дослідження встановлено, що саме активне громадянське суспільство, здатне до розвитку і самоорганізації, визначає сутність демократичного режиму в умовах конституціоналізму. Переконливим свідченням таких міркувань стали США, у яких демократія виростає на ґрунті ініціативності не публічної влади, а саме громадськості, яка реалізовує своє право на участь у суспільно-політичному житті.